

VEDLEGG TIL KULTURMINNEKOMPASSET

OVERSIKT OVER VERNEVERDIGE KULTURMILJØER SOM FORTELLER VIKTIGE DELER AV BUSKERUDS HISTORIE

Innhold

1. INNLEDNING	3
1.1 Hvorfor en oversikt over verneverdige kulturmiljøer?	3
1.2 Hva innebærer det at et område er oppført i oversikten over kulturmiljøer?	3
1.3 Bakgrunn for utvalget.....	4
2. OVERSIKT OVER VERNEVERDIGE KULTURMILJØER SOM FORTELLER VIKTIGE DELER AV BUSKERUDS HISTORIE.....	5
2.1 Kulturmiljøer sortert alfabetisk etter kommune.....	5
2.2 Kulturmiljøer som omfatter flere kommuner	17

Forsidebilde: Hydalen i Hemsedal er ei typisk stølsgrend med mange eldre bygninger, samt tufter og steingjerder. Foto: Bjørn Johnsen © Buskerud fylkesfotograf.

1. Innledning

Dette er et vedlegg til *Kulturminnekompasset: Regional plan for kulturminnevern i Buskerud 2017-2027* og gir en oversikt over verneverdige kulturmiljøer som forteller viktige deler ved fylkets historie fra eldre tid til vår egen tid. Oversikten omfatter 62 kulturmiljøer totalt. Hvert enkelt kulturmiljø er nærmere beskrevet og vist på kart på www.bfk.no/kulturminnevern. Det er også laget en kortfattet sammenstilling av den historiske utviklingen i Buskerud i et eget vedlegg.

1.1 Hvorfor en oversikt over verneverdige kulturmiljøer?

Formålet med denne oversikten er å synliggjøre verneverdige kulturmiljøer som forteller viktige deler av Buskeruds historie. Et kulturmiljø er et område hvor kulturminner inngår i en større sammenheng eller helhet.

Kulturmiljøene er primært geografisk avgrensede områder der kulturminnene samlet sett synliggjør en viktig del av Buskeruds historie. Oversikten viser større, verneverdige kulturmiljøer – ikke enkelttun eller enkeltbygg. Oversikten inkluderer i tillegg en oversikt over bergkunst og middelalderbygninger/ middelalderkirker i fylket. Disse kulturminnene er sjeldne og har svært høy verneverdi og bidrar til å fortelle om vår eldste historie.

1.2 Hva innebærer det at et område er oppført i oversikten over kulturmiljøer?

Oversikten over de verneverdige kulturmiljøene skal være et kunnskapsgrunnlag som kan brukes i forbindelse med planlegging og utvikling i kommunene. Oversikten skal bidra til forutsigbarhet i framtidig planlegging av tiltak og utvikling ved at regionale kulturminneinteresser er kjent for allmennheten.

Oversikten synliggjør kulturminneverdier i kulturmiljøer som bør ivaretas. Det understrekes at det også finnes andre verdifulle lokale kulturminner og kulturmiljøer i kommunene, samt andre fredete kulturminner i kommunene som det også er viktig å ta hensyn til i plan- og byggesaker.

Oversikten er ikke juridisk bindende med hensyn til arealbruk. Oversikten over kulturmiljøer angir områder hvor det bør vises særlige hensyn til kulturminner og kulturmiljøer i arealplanlegging og eiendomsutvikling. Oversikten gir dermed kommunene et kunnskapsgrunnlag om viktige kulturminneverdier i sine kommuner. Dette kan benyttes for å sikre kulturminneverdier med bruk av hensynssoner med formål bevaring i henhold til arealplanleggingen.

Noen av kulturmiljøene, eller deler av dem, har allerede et juridisk vern. Noen kulturmiljøer og kulturminner er fredet etter kulturminneloven, mens flere andre områder er regulert til bevaring gjennom plan- og bygningsloven. Nærmere opplysninger om fredete kulturminner fremgår av den nasjonale kulturminnedatabasen Askeladden, mens gjeldende regulering går fram av kommunenes planbase. Eventuelle verneprosesser av kulturmiljøer som ikke har noe juridisk vern vil måtte skje gjennom egne prosesser.

Noen kulturmiljøer omfatter til dels store områder. Det er ikke nødvendigvis alle enkeltelementene innenfor kulturmiljøene som har verneverdi, men området som helhet. Kulturminneverdiene ved kulturmiljøene vil fremgå av beskrivelsene.

1.3 Bakgrunn for utvalget

Buskerud fylkeskommune fikk inn nærmere 300 forslag til kulturmiljøer i 2014 og 2015 i forbindelse med planarbeidet. Den regionale kulturminneforvaltningen har foretatt en kulturminnefaglig vurdering av kulturmiljøene. Det er lagt vekt på følgende i denne vurderingen:

- Kulturmiljøet skal fortelle en vesentlig del av Buskeruds historie knyttet til et eller flere av følgende temaer som er vurdert å være viktig i Buskeruds historie: Jakt, fangst og fiske, jordbruk og utmarksnæring, ferdsel og kommunikasjon, handel, førindustriell produksjon, industri og håndverk, religion og trosutøvelse, by- og tettstedsutvikling, forsvar og krig, rekreasjon og fritid, fellesskapets og demokratiets kulturminner, kystkultur og urbefolkning og minoritet
- Kulturmiljøet skal primært være et geografisk avgrenset område
- Kulturmiljøet skal fortelle en vesentlig del av Buskeruds historie og/eller ha svært høy verneverdi basert på verdivurderingskriteriene som er alminnelig bruk i kulturminneforvaltningen: Representativitet og sjeldenhet, alder og autenticitet – kunnskapsverdi, kulturhistorisk verdi, opplevelsesverdi – bevaringstilstand, identitetsverdi/symbolverdi og kunstnerisk/arkitektonisk verdi
- Alle kulturmiljøene vurderes på samme grunnlag uavhengig av allerede vedtatt formelt vern

Det presiseres at utvalget er foretatt på bakgrunn av eksisterende kunnskap. Det er lagt vekt på kommunedelplaner for kulturminner og kulturmiljøer, i kommuner som har utarbeidet eller er i ferd med å utarbeide det, i utvelgelsen av kulturmiljøer. Det er også lagt vekt på Nasjonal registrering av verdifulle kulturlandskap, [Riksantikvarens NBI-register](#) og andre kulturminneregistreringer i valg av kulturmiljøer. Det er ikke foretatt systematiske nyregistreringer av kulturminner i forbindelse med kartleggingsarbeidet.

Det er ikke valgt ut kulturmiljøer innenfor temaene krig og forsvar, urbefolkning og minoriteter, fellesskapets og demokratiets kulturminner og rekreasjon og fritid da regional kulturminneforvaltning vurderer at det ikke finnes tilstrekkelig kunnskap for å kunne foreta et utvalg innenfor disse temaene. Innenfor jordbrukshistorien har vi også lite kunnskap om husmannsvesenet per i dag. Det må derfor etableres et bedre kunnskapsgrunnlag når det gjelder disse temaene.

Oversikten over verneverdige kulturmiljøer vil ikke være statisk, men vil kunne bli revidert etter hvert som ny kunnskap kommer til.

2. Oversikt over verneverdige kulturmiljøer som forteller viktige deler av Buskeruds historie

2.1 Kulturmiljøer sortert alfabetisk etter kommune

KOMMUNE OG KULTURMILJØER MED KORT BESKRIVELSE

DRAMMEN

[Bragernes torg og Strømsø torg \(byaksen\)](#)

Drammen er Buskeruds fylkeshovedstad. Kulturmiljøet omfatter byaksen med Bragernes torg, bybrua og Strømsø torg i Drammen. Byaksen er et monumentalt arkitektonisk og byplanmessig grep som knytter Bragernes- og Strømsøsiden sammen, og som har gitt sterke føringer for byens utvikling. Bebyggelsen er med på å vise det moderne Drammens fremvekst fra oppbyggingen av Bragernes torg etter den store bybrannen i 1866, til oppføringen av forretningsbygg i senmodernisme. Mye av bebyggelsen i kulturmiljøet har høy eller svært høy verneverdi.

DRAMMEN

[Gulskogen gård](#)

Gulskogen gård og hageanlegg i Drammen er en god representant for de mange lystgårdene som det velstående byborgerskapet bygde i Buskerud på 1700- og 1800-tallet. Lystgården ble innviet i 1804 og er knyttet til Arbo-familien som hadde en sentral posisjon innenfor trelasthandelen i Drammen.

DRAMMEN

[Hans Hansens vei](#)

Kulturmiljøet Hans Hansens vei i Drammen er et enhetlig og sammenhengende boligområde med funksjonsbebyggelse bygget i perioden 1932-1940. Villaene i miljøet ble bygd i mellomkrigstiden og er gode representanter for funksjonalismens villabebyggelse. Villaene har høy arkitektonisk kvalitet og har kjennetegn som er typiske for funksjonalismen, både i detaljering og i bygningskroppenes volum.

DRAMMEN

[Konnerudgruvene](#)

Kulturmiljøet omfatter spor etter gruveanlegget i Konnerudkollen, Baklia med Kontaktstollen og bygningsruiner fra siste driftsperiode, Verkenselva med blant annet Stordammen og rester etter seks pukkverk og smeltehytte fra 1700-tallet. Bergverksdrift har vært viktig i Buskeruds historie, og det har vært bergverksdrift på Konnerud i Drammen i nesten 200 år. Gruvedriften kom i gang i 1729, og gruvene var i drift i flere perioder på 1800-tallet og 1900-tallet. Det utviklet seg et eget lokalsamfunn på Konnerud med tilhørende infrastruktur, og det ble innført sosiale ordninger.

DRAMMEN [Skoger gamle kirke](#)

Kulturmiljøet omfatter Skoger gamle kirke og et område rundt kirken i Drammen. Skoger gamle kirke er en av fylkets relativt få middelaldersteinkirker. Kirken ligger i et lite endret jordbrukslandskap. Kirkegården med muren rundt, dammen/kilden, tunet på østre Haneval og den gamle veien er verdifulle elementer i landskapet rundt kirken.

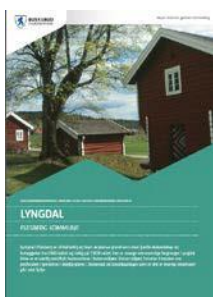
DRAMMEN [Strømsø med Tollbugata](#)

Kulturmiljøet omfatter et bymiljø på Strømsø i Drammen med stor tidsdybde med noe av den eldste trehusbebyggelsen i by. Den gamle bebyggelsen i Tollbugata forteller om Drammens historie som sentrum for trelasthandel. Strømsø har en variert og sammensatt bystruktur som med sine bygninger og byrom viser ulike byggepoker, og som gjenspeiler aktiviteten og bruken av området fra 1600-tallet og fram til i dag.

DRAMMEN [Øvre Sund](#)

Kulturmiljøet Øvre Sund i Drammen representerer et homogent byområde fra tiden før industrialiseringen som viser handelsgårder med uthus og sjøboder. Her finner vi strandsoner med det opprinnelige elveløpet, gamle kaifronter og brygger som knytter an mot den førindustrialiserte kjøpstaden. Kulturmiljøet viser noe av den eldste bybebyggelsen som overlevde den store bybrannen i 1866. Fergestedet lå i dette området og dette har vært et viktig knutepunkt for handelen i Buskerud.

FLESBERG [Lyngdal](#)

Lyngdal i Flesberg er ei helhetlig og klart avgrensa grend som viser jordbrukslandskap og bebyggelse fra 1800-tallet og tidlig på 1900-tallet. Her er mange verneverdige bygninger. Lyngdal kirke er et særlig verdifullt kulturminne i kulturmiljøet. Kulturmiljøet forteller historien om jordbruket i grendene i skogbygdene i Buskerud, en landskapstype som er det er mange eksempler på i vårt fylke.

FLESBERG [Lyngdalsvassdraget](#)

Tømmerfløting har vært en viktig del av industrihistorien i Buskerud. Det foregikk transport av tømmer i Lyngdalsvassdraget helt fram til 1965. Det ble transportert store mengder tømmer nedover Lyngdalsvassdraget, blant annet til Kongsberg Sølvverk som hadde et stort behov for treverk i forbindelse med gruvedrifta. Lyngdalsvassdraget i Flesberg forteller en viktig del av historien tilknyttet tømmerfløting og annen virksomhet i vassdrag. Det er bevart flere kulturminner av ulike typer langs vassdraget, blant annet dammer, sagbruk, kverner og husmannsplasser. Kvernandammen er et spesielt verdifullt kulturminne langs Lyngdalsvassdraget som representerer en utstrakt og mangfoldig bruk av vannkraften, med lang historisk kontinuitet.

HEMSEDAL

[Hydalen](#)

I alle fjellbygdene i Buskerud har støling vært en svært viktig del av jordbruket fram til midt på 1900-tallet. Stølslandskapet viser derfor en viktig del av jordbrukets historie. Kulturmiljøet Hydalen i Hemsedal er ei typisk stølsgrend med mange eldre bygninger, samt tufter og steingjerder. Det opprinnelige preget er bevart, med svært få nyere elementer.

HEMSEDAL

[Joleim-Grøte](#)

Kulturmiljøet Joleim-Grøte i Hemsedal omfatter et verdifullt jordbrukslandskap som inneholder både fulldyrka engarealer med karakteristiske løer på den flate dalbunnen, en rekke tun, samt tidligere åker og eng, med et stort innslag av rydningsrøysen og steingjerder. Området forteller mye om utviklingen av jordbruket i fjellbygdene i Buskerud fram til midten av 1900-tallet.

HEMSEDAL

[Stongenuten](#)

I Buskerud er det omkring 500 boplasser fra steinalderen, og mange av dem ligger i fjellet. Kvarts, kvartsitt og flint ble benyttet til mange slags våpen og redskaper, men hvor fikk de disse råstoffene fra? Forholdsvis få steinbrudd er kjent fra steinalder i Sør-Norge. Et av dem ligger ved Stongenuten i Hemsedal. Til dette steinbruddet har jegerne kommet i flere tusen år. De slo seg ned på boplassene i nærheten og utvant det de trengte av den fine kvartsitten. Jegerne må ha kommet igjen og igjen, det ser vi av de store mengdene med avfall ved steinbruddet. Steinbruddet er et av de eldste kjente eksemplene på førindustriell produksjon i Buskerud.

HOL

[Fekjo gravfelt](#)

Fekjo gravfelt er et av landets høyestliggende gravfelt fra vikingtid. Få fjellbygder i Buskerud var bosatt på den måten som Ustedalen var i vikingtid, og tilgangen til ressursene i fjellet må ha spilt en viktig rolle for de som levde her. Vi kjenner til flere jernvinneanlegg i nærheten av gravfeltet, men også fangstanlegg. En gammel ferdselsvei går gjennom feltet, og kontakten over fjellet og nedover dalen var viktig i handelen med ulike varer, både fra mer sentrale jordbruksbygder i sør, men og vestfra over fjellet.

HOL

[Krækkja](#)

I bygdene rundt Hardangervidda har det gått sagn om massefangstanlegg for rein både vest og øst for vannskillet. De fleste anleggene ligger i vest, men ved Store-Krækkja i Hol er det i senere tid oppdaget og undersøkt spor etter både slaktebuer og små varder som har skremt reinen på vannet. Kulturmiljøet Krækkja inneholder det eneste synlige eksemplet på denne formen for jakt i Buskerud. Hovedperioden for massefangsten er middelalder, og kulturmiljøet Krækkja representerer en av de eldste formene for førindustriell produksjon av livsmiddel i Buskerud. Massefangsten ga både store mengder kjøtt, samt gevir til produksjon av kammer m.m., langt ut over det lokale behovet.

HOL

[Rallarvegen og Haugastøl stasjon](#)

Bergensbanen (1894-1909) representerer en viktig del av Norges samferdselshistorie. Rallarvegen ble bygget som en anleggsvei for å kunne frakte opp materiell i forbindelse med byggingen av Bergensbanen. Kulturmiljøet omfatter anleggsveien Rallarvegen og Haugastøl stasjon i Hol. Rallarvegen er bevart som et autentisk veianlegg fra omkring 1900. Haugastøl stasjon er et helhetlig jernbanemiljø med arkitektoniske, bygningshistoriske og jernbanehistoriske verdifulle bygninger bygget 1903-1908.

HOL

[Sudndalen](#)

Kulturmiljøet Sudndalen i Hol viser sammenhengen mellom gårdsbosetning og bruk av utmarka. I Sudndalslia, blant annet ved Nonstølen, er det flere spor etter både jernutvinning og seterbruk. De tre gårdstunene på Gudbrandsgard, Veslegard og Halvorsgard inneholder over 20 freda bygninger fra 1700- og 1800-tallet. De ligger i et tradisjonelt jordbrukslandskap. Kulturmiljøet viser på en god måte hvordan en typisk gård i de øvre dalbygdene utviklet seg fra og med jernalderen, gjennom middelalderen og fram til i dag.

HOLE

[Den Bergenske Kongevei](#)

Den Bergenske Kongevei over Krokskogen i Hole er en svært godt bevart og tidstypisk vei fra begynnelsen av 1800-tallet. Den Bergenske Kongevei ble offisielt åpnet i 1807 og var en del av hovedveien mellom Kristiania og Bergen fram til 1858. Veien går igjennom et landskap som er lite endra siden veien var en del av hovedveinettet i Norge og kulturmiljøet bidrar til å fortelle om vår ferdselshistorie.

HURUM

[Engene gamle dynamittfabrikk \(Nitroglycerin Compagniet\)](#)

Buskerud har en rik industrihistorie. Særlig langs fylkets vassdrag har det vokst fram mange store industribedrifter. Mange av disse bedriftene la grunnlag for utvikling av tettstedene vi fremdeles har i dag. Tømmerstokken har vært basis for mye næringsutvikling. Både i sagbruk og i celluloseproduksjon var tømmerstokken vesentlig, men også som ved til bergverkene. Bergverkene utvant både sølv, kobolt og nikkel og var store og viktige bedrifter i Buskerud. Men dynamittproduksjonen på Sætre i Hurum var allikevel en helt unik bedrift. Alfred Nobel oppfant sprengstoffet dynamitt i 1865 og var grunnleggeren av selskapet Nitroglycerin Compagniet som var i drift i 100 år mellom 1876 og 1976 på Engene i Sætre i Hurum. Dynamitt ble produsert i stor skala og dette forenklet arbeidshverdagen for både gruvearbeidere og arbeidere i bygge- og anleggsbransjen. Etter at produksjonen ble nedlagt, ble fabrikkens drevet som et privat museum i 25 år. Fabrikkens og industriområdet ble solgt i 2006. Engene gamle nitroglycerin-fabrikk er trolig den eneste bevarte dynamittfabrikk i verden i sitt slag og har svært høy verneverdi.

HURUM [Holmsbu-Rødtangen](#)

Buskerud har en kystlinje som strekker seg fra Drammen, rundt Hurumhalvøya opp til Røyken. Kystkulturen i Buskerud er knyttet til både internasjonal trelasthandel, fiske og fangst, fritid og rekreasjon, isdrift med mer. Holmsbu-Rødtangenområdet inneholder spor etter kystkultur helt tilbake til steinalderen. Noen av Buskeruds eldste gravminner ligger på Rødtangen. Den gamle gården Holtnes ligger i åsen over Rødtangen og er en viktig del av dette kulturmiljøet. Rødtangen har også en rekke gamle bygninger som forteller om stedets historie som tollsted og senere feriested. I Holmsbu er den gamle tettstedsstrukturen bevart med mange gamle bygninger og anlegg som forteller om tettstedets historie som ladested for trelasthandelen, fiskerinæring og senere turisme.

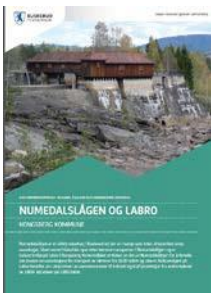
KONGSBERG [Bergstaden Kongsberg – Vestsida og løkkelandskapet](#)

Bydelen Vestsida og løkkelandskapet i Kongsberg forteller historien om bergstaden Kongsberg (Konningsberg). Vestsida ble anlagt i 1624 og var det gamle sentrum i gruvebyen. Byen er et godt eksempel på en planlagt bystruktur (rutenettsmønster) og det er blant annet bevart kirke, kontorbygninger, boliger for bergarbeiderne og myntverk. Den helhetlige bystrukturen er bevart. Løkkelandskapet som omkranser dagens Kongsberg representerer en type jordbrukslandskap knyttet til byer med tidlig industriutvikling. Løkkelandskapet på Kongsberg representerer en sjelden landskapstype og er unikt i nord-europeisk sammenheng. Løkkene var et viktig selvsbergingsgrunnlag for arbeiderne og bidrar til å gi et helhetlig bilde av bergstaden.

KONGSBERG [Efteløt](#)

Kulturmiljøet på Efteløt i Kongsberg omfatter et gravfelt fra jernalderen og en steinkirke fra middelalderen. Gravfeltet og kirken ligger i nærheten av en viktig kommunikasjonsåre – Numedalslågen – og området har vært et mektig og viktig område i både jernalderen og middelalderen. Kulturmiljøet er en god representant for et område som viser kontinuitet i religiøs kultøvelse fra norrøn religion til kristendommen. Efteløt har også vært tingsted.

KONGSBERG [Numedalslågen og Labro](#)

Numedalslågen er et viktig vassdrag i Buskerud og det er mange spor etter virksomhet langs vassdraget, blant annet historiske spor etter tømmertransporten i Numedalslågen og et industrimiljø på Labro i Kongsberg. Kulturmiljøet omfatter en del av Numedalslågen for å fortelle om bruken av vassdragene for transport av tømmer fra 1600-tallet og utover. Kulturmiljøet på Labro forteller om utnyttelsen av vannressursene til industri og kraftproduksjon fra andre halvdel av 1800- og utover på 1900-tallet.

KONGSBERG

[Raie](#)

Setring, basert på utnyttelse av beiteressursene i utmark, var viktig i jordbruket. Kulturmiljøet Raie i Kongsberg forteller historien om skogsetrene, som i dag er sjeldne. Her er bevart både seterhus og deler av det åpne seterlandskapet.

LIER

[Gjellebekk skanse](#)

Det er få monumentale forsvarsminner i Buskerud. På Gjellebekk i Lier finnes imidlertid et kulturmiljø som forteller en viktig del av Norges forsvarshistorie. Gjellebekk skanse er et forsvarsanlegg som ble bygget under den store nordiske krig for å forsvare den viktige kongeveien mellom Christiania og Bragernes. Her ble Karl den Xlls felttog i Norge stanset i mars 1716. Norske soldater stanset en tallmessig overlegen svensk hærstyrke. Dette var en historisk hendelse av stor betydning for nasjonen Norge. Etter krigen ble det startet utvinning av marmor på Gjellebekk. Det ble reist en marmorobelisk som minne om kong Fredrik V besøk på Gjellebekk marmorbrudd i 1749. Innenfor kulturmiljøet finnes også gravminner og dyrkingsspor fra eldre tider.

LIER

[Huseby](#)

Kulturmiljøet Huseby i Lier har kulturminner både fra jernalder, middelalder og nyere tid. Gårdens navn henviser til rikskongenes besøksgårder i Buskerud, og var viktige samlingspunkter for sentralmakten i tidlig middelalder. På gårdstunet ligger to svært store gravhauger som viser at gården var sentral allerede i jernalder. Ifølge sagnet skal St. Halvard (d. ca. 1043 e.Kr.) være begravet i en av haugene. På gården har det også ligget en middelalderkirke og en kirkegård.

MODUM

[Blaafarveværket](#)

Blaafarveværket i Modum var et av de store industrielle foretakene i Buskerud som ble etablert på 1700-tallet. Blaafarveværket produserte rundt 80 % av verdensproduksjonen av koboltblått fargepigment i perioden 1773-1893. Fargen ble benyttet i porselens- og glassindustrien. Omkring 1840 var Blaafarveværket Norges største industribedrift. Kulturmiljøet består av fire delområder som forteller industrihistorien, men også arbeiderhistorien tilknyttet industrivirksomheten.

MODUM

[Katfoss-Furumo](#)

Kulturmiljøet Katfoss-Furumo i Modum omfatter fem helleristningsfelt fra eldre steinalder, fangstgroper for elg og et viktig jernvinneanlegg fra jernalderen. Ristningene omfatter om lag 40 hogde dyrefigurene hvor hovedmotivet er elg. Katfoss-feltene er et av fire slike felt i Buskerud, og et av ti felt på Østlandet. Sammen med fangstgroper for elg på Furumo platået og kullgroper til jernproduksjon i sandgrunnen på furumoene, utgjør dette et samlet kulturmiljø som bidrar til å fortelle om Buskeruds historie knyttet til

jakt, religion, utmarksnæring og tidlig industri. Ingen andre steder i lavlandet har en så stor forekomst av jernvinneanlegg som på Furumo.

MODUM

[Modum bad](#)

Det ble etablert flere kurbad og helseinstitusjoner mellom 1850 og 1920 som en del av bade og helseturismens framvekst. Et av disse var Modum bad som ble anlagt i 1857 av badelegen Heinrich Arnold Thaulow på det stedet hvor St. Olafs kilde befant seg. Både det opparbeidede parkanlegget og flere av de opprinnelige sveitserstilhusene fra det opprinnelige kurbadet er bevart. Kulturmiljøet representerer kurbadene som har en særskilt rolle i norsk helsehistorie med fokus på sykdomsbehandling, velvære, kultur og selskabelig samvær. Modum bad forteller en svært viktig del av fylkets historie knyttet til helse, rekreasjon og fritid.

Nedre EIKER

[Solberg Spindri](#)

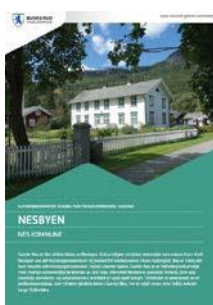
Aksjeselskapet Solberg Spindri ble grunnlagt i 1818 under navnet Drammens Bomuldsspinneri. Bedriften flyttet til Solbergelva i Nedre Eiker i 1821 for å bruke vannkraftressursene her. Tettstedet Solbergelva er vokst frem rundt Solberg Spindri og bedriften i stor grad bidratt til framveksten av lokalsamfunnet. Solberg Spindri er et godt bevart industrianlegg som forteller om den tidlige industriframveksten i Nedre Eiker og i Buskerud.

NES

[Garnåsgrenda med Postvegen](#)

Garnåsgrenda i Nes er den eneste grenda i Buskerud der både sagntradisjon og synlige spor av gamle åkrer i skogen peker tilbake på gårdsbosetning med åkerbruk utenom det vanlige før middelalderen. Tradisjonen peker på at Garnås var Hallingdalkongenes sete. Andre spor i landskapet rundt grenda viser at det i middelalderen også ble drevet fangst av elg og jernproduksjon nær hus og tun. Kulturmiljø Garnås er foreløpig et unikt eksempel på bevarte åkrer fra jernalder i Buskerud. Kulturminnene i grenda kan ellers fortelle en uvanlig lang historie, fra jernalder-middelalder til nyere tid: en ulvestue (fangstgrop for ulv), den gamle Postvegen, kullmila der knott ble produsert under den andre verdenskrig.

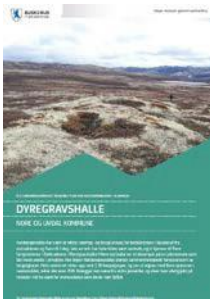

NES

[Nesbyen](#)

Gamle Nes er den eldste delen av Nesbyen. Kulturmiljøet omfatter tettstedet som vokste fram fordi Nesbyen var administrasjonssentrum og bosted for embetsmenn i hele Hallingdal. Nes er trolig det best bevarte administrasjonssenteret i fylket utenfor byene. Gamle Nes er et helhetlig kulturmiljø med mange verneverdige bygninger av ulik type, tilknyttet Nesbyens spesielle historie. Den opprinnelige eiendoms- og veistrukturen i området er også godt bevart. Tettstedet er omkranset av et jordbrukslandskap, som tilhører gårdsbrukene i Gamle Nes. Her er også rester etter tidlig industri langs Rukkedøla.

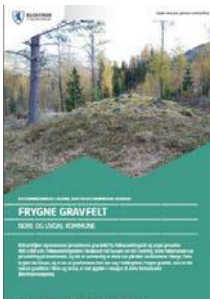

NORE OG UVDAL

[Dyregravshalle](#)

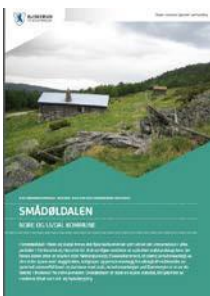
Hardangervidda har vært et viktig nærings- og livsgrunnlag for befolkningen i Buskerud fra steinalderen og fram til i dag. Jakt av rein har hele tiden vært sentralt, og vi kjenner til flere fangstminner i fjelltraktene. I Dyregravshalle i Nore og Uvdal ser vi eksempel på en jaktmetode som ble mest vanlig i jernalder. Her ligger Hardangerviddas største sammenhengende fangstsystem av fangstgroper. Hele systemet teller opp mot 130 fangstgroper, og om vi regner med flere systemer i nærområdet, teller det over 200. Anlegget kan være fra eldre jernalder, og viser hvor viktig jakt på reinsdyr må ha vært for menneskene som levde nær fjellet.

NORE OG UVDAL

[Frygne gravfelt](#)

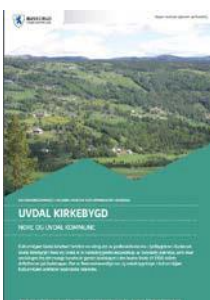
Kulturmiljøet representerer jernalderens gravskikk fra folkevandringstid og yngre jernalder 400-1000 e.Kr. Folkevandringstiden i Buskerud må ha vært en tid i endring. Store folkemasser var på vandring på kontinentet, og det er sannsynlig at dette har påvirket samfunnene i Norge. Flere bygder ble bosatt, og vi ser at gravfunnene brer om seg i dalbygdene. Frygne gravfelt, som er det største gravfeltet i Nore og Uvdal, er nok oppført i relasjon til eldre ferdselsveier (Nordmannslepene).

NORE OG UVDAL

[Smådøldalen](#)

I Smådøldalen i Nore og Uvdal finnes det flere kulturminner som vitner om utmarksbruk i ulike perioder i forhistorisk og historisk tid. Kulturmiljøet omfatter et upåvirket stølslandskap hvor det finnes rester etter et relativt stort fløtningsanlegg (Fauskodammen), et større jernvinneanlegg av den eldre typen med slaggblokker, kullgroper og jernvinneanlegg fra vikingtid/middelalder, en gammel setervei/kirkevei og damstue med stall. Jernvinneanlegget ved Dammogen er et av de største i Buskerud fra eldre jernalder. Smådøldalen er også en typisk stølsdal, lite påvirket av moderne tiltak som vei- og hyttebygging.

NORE OG UVDAL

[Uvdal kirkebygd](#)

Kulturmiljøet Uvdal kirkebygd forteller en viktig del av jordbrukshistorien i fjellbygdene i Buskerud. Uvdal kirkebygd i Nore og Uvdal er et helhetlig jordbrukslandskap av betydelig størrelse, som viser utviklingen fra det mange hundre år gamle landskapet i den bratte lisa til 1900-tallets driftsformer på Uvdalsøyan. Det er flere verneverdige tun og enkeltbygninger i kulturmiljøet. Kulturmiljøet omfatter også Uvdal stavkirke.

RINGERIKE

[Kjerraten i Åsa](#)

Tømmer har vært en viktig ressurs i Buskerud i alle tider. Transport av tømmer og videreføring av tømmer til salgbare produkter, har etterlatt seg mange kulturminner langs vassdragene i Buskerud. Kjerraten i Åsa strekker seg fra Steinsfjorden til Damtjern er et sjeldent teknisk-industrielt anlegg for frakt av tømmer under første halvdel av 1800-tallet. En kjerrat er en innretning for å frakte tømmer motstrøms og kan sammenlignes med en transportlenke.

Kjerraten i Åsa forteller om tømmertransporten som har vært en viktig del av industrihistorien i Buskerud.

RINGERIKE

[Løkka, Hønefoss](#)

Boligutviklingen i byer i Buskerud fulgte tidens trender. Løkka på Hønefoss ble bygd ut tidlig på 1900-tallet og det ble oppført boliger i jugendstil, klassisisme og sveitserstil. Løkka på Hønefoss er et helhetlig villaområde med bebyggelse oppført perioden 1911-1930. Mange av bygningene har en høy grad av opprinnelighet. Den store andelen av arkitekttegnede boliger er interessant. Kulturmiljøet er typisk for boligstrøk i byer og større tettsteder.

RINGERIKE

[Ringerike Nikkelverk](#)

Buskerud er et fylke med mange gruver og bergverk av ulike slag og bergverk har vært en viktig næringsvei i fylket. Ringerike nikkilverk har en lang historie tilknyttet gruvedrift. Ringerike nikkilverk er det eneste nikkilverket i fylket og var et av verdens ledende nikkilverk på 1800-tallet. Kulturmiljøet omfatter et gruvelandskapet som består av gruver og berghalder, vei- og jernbanetraséer, samt fundamenter etter en taubane og bygninger fra ulike perioder.

RINGERIKE

[Stabells gate – Øya, Hønefoss](#)

De fleste byer og tettsteder oppsto som følge av industrietablering eller handelsknutepunkt. Det vokste fram en industri på Hønefoss på 1700-tallet som bidro til byfremveksten. Kulturmiljøet omfatter et område rundt Stabells gate - Søndre torg i Hønefoss i Ringerike. Dette området er en sentral del av sentrum og har historie som strekker seg tilbake til byens første år. Her er flere store bygårder i jugendstil med en høy grad av autentisitet i tillegg til høy arkitektonisk og kunstnerisk verdi. Industribebyggelsen ved Hønefoss bru er en viktig del av kulturmiljøet. De nybarokke jugendgavlene på utvidelsen av Hønefoss Brugs sliperi er blitt et symbol for Hønefoss.

RINGERIKE

[Veien og Oppen](#)

På Veien i Ringerike ligger et av de største gravfeltene på Østlandet med over 150 gravhauger. Gravfeltet er i dag forvaltet som kulturminnepark. På høyderyggen sørvest for gravfeltet er det gravd ut tre langhus fra eldre jernalder (100 f.Kr. – 500 e.Kr.). Det lengste huset er rekonstruert på stedet hvor det sto. Kulturmiljøet omfatter også to bygdeborger på Oppen. Både de store langhusene på Veien, gravgodset i enkelte av gravhaugene og flere av gårdsnavnene rundt dette miljøet har navn som vitner om at dette har vært et sentralsted i eldre jernalder.

ROLLAG [Rollag kirkegrend](#)

I Rollag kirkegrend finnes både et relativt flatt jordbrukslandskap i dalbunnen og ei husmannsgrend i den bratte lia, som til sammen forteller viktige deler av jordbrukshistorien i Numedal. Landskapet både nede i dalbunnen og i den tidligere husmannsgrenda har gjennomgått få endringer gjennom 1900-tallet og viser godt forskjellen i bygninger og landskap mellom de større gårdene og plasser/småbruk. Kulturmiljøet omfatter også en stavkirke og en prestegård med bygninger tilbake til 1600-tallet, samt andre bygninger med svært høy verneverdi. Det var i dette området at Tråen-skatten ble funnet.

RØYKEN [Høvikvollen](#)

En viktig del av næringshistorien langs kysten i Buskerud er knyttet til isdrift. Isproduksjon har vært viktig i Røyken og Hurum siden midten på 1800-tallet, og varte helt fram til ca. 1960. Kulturmiljøet Høvikvollen i Røyken, som i dag er et friområde og hytteområde, inneholder isdammer og andre minner etter isdrifta.

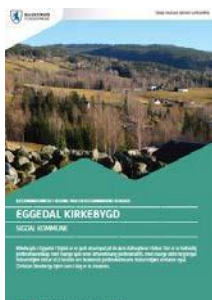
RØYKEN [Oldtidsveien](#)

Ferdseil langs sentrale veifar har lenge vært viktig for å knytte nett og føre handel med nabobygder i Buskerud. Enkelte veifar ble også brukt som sentrale ferdselsårer hvor gårdene markerte sitt maktgrunnlag ved å oppføre gravhauger langs rutene. I Røyken ser vi ennå sporene etter en slik gammel vei. Den såkalte Oldtidsveien går fra Drammensfjorden og Lier i vest til Slemmestad ved Oslofjorden i øst. Dette er et veianlegg som kan føres svært langt tilbake i tid.

RØYKEN [Slemmestad](#)

Slemmestad i Røyken har vært et viktig industristed i Buskerud. Sementfabrikken la grunnlaget for framveksten av tettstedet og er en representant for industristedene slik de utviklet seg i Buskerud fra slutten av 1800-tallet og fram til i dag. Kulturmiljøet omfatter industribygg, arbeiderboliger og offentlig badehus som bidrar til å fortelle viktig arbeiderhistorie.

SIGDAL [Eggedal kirkebygd](#)

Kirkebygda i Eggedal i Sigdal er et godt eksempel på de øvre dalbygdene i fylket. Her er et helhetlig jordbrukslandskap med mange spor etter århundrelang jordbruksdrift, med mange eldre bygninger. Kulturmiljøet bidrar til å fortelle om Buskeruds jordbrukshistorie. Kulturmiljøet omfatter også Christian Skredsvigs hjem som i dag er et museum.

SIGDAL [Haglebu, Eggedal](#)

Et av de tidligste skriftlige beleggene på setring i Buskerud finner vi fra 1300-tallet ved nordenden av Haglebuvatnet i Sigdal, men arkeologer har vist at eggedølene allerede på 600-700-tallet visste å utnytte de malmførende myrene i området øst for vatnet. Sporene etter nærmere 30 jernvinneanlegg og et par hundre kullgroper omkring de gamle setervollene vitner om en utstrakt førindustriell produksjon av jern og trekull i jernalder og middelalder. Trolig ble en av lederne for jernutvinningen gravlagt i den rikt utstyrte graven som på 600-700-tallet ble plassert på stranden ved Haglebuvatnet, der slepa fra Hardangervidda kommer ned til vatnet.

SIGDAL [Kvernsteins-berget, Skartum](#)

Kvernsteinsbruddet i Kvernberget i Sigdal er fra middelalder og et av de eldste eksemplene i Buskerud på tidlig førindustriell produksjon. Det er foreløpig det eneste i sitt slag i Buskerud. Vegetasjonen omkring steinbruddet er glissen furuskog og hvitmose på bart berg, mens det i bruddgangen vokser varmekjære løvtrær og bregner. Sammen med de delvis mosegrodde steinveggene gir dette stedet en eksotisk karakter.

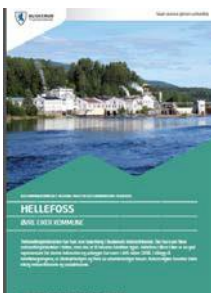
ØVRE EIKER [Aker-Smørgrav-Berg](#)

Kulturmiljøet Aker-Smørgrav-Berg omfatter et jordbruksområde på begge sider av Vestfosselva og er en god representant for jordbruksområdene på flatbygdene. Strukturen i landskapet er bevart, her er dessuten mange eldre verneverdige bygninger. Den vestre delen av kulturmiljøet med gårdene Berg og Sem har sin historie tilbake til jernalderen, med en mengde arkeologiske funn. Funnene peker mot at stedet har hatt sentralfunksjoner i yngre jernalder med indikasjoner på spesialisert håndverk og handel. Det har blant annet blitt funnet gjenstander fra vikingtøkt. Området har stor tidsdybde.

ØVRE EIKER [Hakavik](#)

Hakavik kraftverk i Øvre Eiker ble satt i drift i 1922 og produserte strøm til Drammenbanen. Kraftverket har vært viktig for landets infrastruktur og har stor vannkraftshistorisk betydning. Kulturmiljøet bidrar til å fortelle om statlig utbygging av landets infrastruktur og fremveksten av det moderne Norge. Det var utbyggingen og senere drift av kraftstasjonen som førte til veibygging og fremveksten av en liten bygd nord for kraftstasjonen.

ØVRE EIKER [Hellefoss](#)

Treforedlingsindustrien har hatt stor betydning i Buskeruds industrihistorie. Det har vært flere treforedlingsfabrikker i fylket, men det er få bevarte fabrikker igjen. Hellefoss i Øvre Eiker er en god representant for denne industrien og anlegget har vært i drift siden 1898. I tillegg til fabrikkbygningene, er direktørboligen og flere av arbeiderboliger bevart. Kulturmiljøet forteller både viktig industrihistorie og sosialhistorie.

ØVRE EIKER

[Junger-borgene](#)

I Buskerud kjenner vi til flere bygdeborger, eller primitive festningsanlegg, som for det meste skriver seg fra romertid og folkevandringstid 200-600 e.Kr. Bygdeborgene ligger oftest på strategiske steder, med god utsikt over landskapet rundt. I dag ser vi kun rester av enkle tørrsteinsmurer, som opprinnelig har vært forsterket med palisader av tre. Ved innsjøen Junger, midt i de store skogsområdene omkring fem kilometer nordvest for Fiskumvannet, ble det i forhistorisk tid anlagt tre slike bygdeborger. Borgene utgjør tre av de ti kjente bygdeborgene i Øvre Eiker. Borgene skiller seg fra flere av de andre i kommunen ved å være anlagt i utmarka, langt fra dagens gårdsbebyggelse og ved å være mindre egnet til forsvar. Kulturmiljøet har svært høy verdi på grunn av den klare sammenhengen mellom borgene, den sterke relasjon til landskapet, kulturmiljøets sjeldenhet og formidlingsverdi.

ØVRE EIKER

[Vestfossen](#)

Vestfossen i Øvre Eiker har lenge vært et viktig industristed i fylket, både knyttet til sagbruksdrift, treforedling og ullvarefabrikk. Vestfossen er et godt eksempel på industritettstedene som vokste fram i forbindelse med industrialiseringen på 1800-tallet. Kulturmiljøet omfatter delområdene Vestfos Cellulose og arbeiderboligene på Fosshaugen, ullvarefabrikken Fredfoss og Fossesholm Herregård.

ÅL

[Leveld](#)

Jordbrukslandskapet i Leveld i Ål er en god representant for fjellbygdene i Buskerud og forteller en viktig del av fylkets jordbrukshistorie. Leveld er et helhetlig jordbrukslandskap der eiendoms- og bebyggelsesstruktur er bevart, og med mange eldre bygninger og kulturlandskapselementer som rydningsrøyser og steingjerder. Det er svært lite nyere bebyggelse utenfor tunene slik at kulturlandskapet har et helhetlig preg.

ÅL

[Trettestølane og Nystølane](#)

Langstølene på fjellet i Hallingdal forteller en viktig del av fylkets jordbrukshistorie. Trettestølane og Nystølane i Ål er gode eksempler på stølslag i høyfjellet, med den opprinnelige eiendoms- og bebyggelsesstrukturen godt bevart. De første stølene ble trolig ryddet tidlig på 1500-tallet. Helt fra 1600-tallet har stølsvollene vært slått, og mange av dem ble oppdyrket på 1900-tallet.

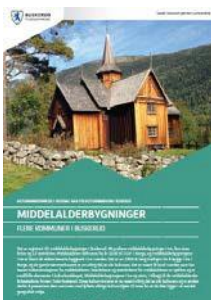
2.2 Kulturmiljøer som omfatter flere kommuner

KULTURMILJØER MED KORT BESKRIVELSE

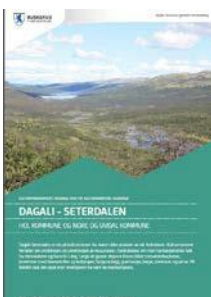
[Bergkunst i Buskerud](#)

Vi kjenner i dag omlag 20-30 bergkunstlokaliteter i Buskerud, hvor samtlige er helleristningsfelt. Disse er spredt ut over hele fylket med en særlig konsentrasjon lengst øst. Det er vanlig å skille mellom veideristninger tilvirket av jegersamfunn i steinalder og jordbruksristninger tilvirket av bofaste bønder i bronsealder. Veideristningene blir tolket som symboler i sammenheng med jaktritualer og jaktmagi. Å sikre godt jaktutbytte var sentralt i en jegers liv. Ristingene kan også illustrere tilhørighet i ulike jaktgrupper. Jordbruksristningene fra bronsealder er oftest sett på som er religionsuttrykk da dyrkelsen av sol og fruktbarhet var viktig. Å sikre fruktbarhet for både dyr og mennesker var vesentlig, da dette var uløselig knyttet til at åkeren ga god avling.

[Buskeruds middelalder-bygninger og middelalder-kirker](#)

Det er registrert 65 middelalderbygninger i Buskerud: 48 profane middelalderbygninger i tre, fem stavkirker og 12 steinkirker. Middelalderen defineres fra år 1030 til 1537 i Norge, og middelalderbygningene i tre er blant de eldste bevarte byggverk i tre i verden. Det er en 1000 år lang tradisjon for å bygge i tre i Norge, og de gamle tømmerhusene er en viktig del av vår kulturarv. Det er svært få land i verden som har bevart trekonstruksjoner fra middelalderen. Stavkirkene og steinkirkene fra middelalderen er sjeldne og er verdifulle elementer i kulturlandskapet. Middelalderbygningene i tre og stein, i tillegg til de middelalderske kirkestedene, finnes i hele Buskerud. Disse kulturminnene er en svært viktig del av vår kulturarv og vi ønsker derfor å presentere dem sammen med fylkets viktige kulturmiljøer til tross for at de ikke ligger i et samlet geografisk miljø.

HOL OG NORE OG UVDAL

[Dagali-Seterdalen](#)

Dagali-Seterdalen er rik på kulturminner fra svært ulike perioder av vår forhistorie. Kulturminnene forteller om utviklingen og utnyttingen av ressursene i fjelltraktene inn mot Hardangervidda helt fra steinalderen og fram til i dag. Langs de gamle slepene finnes både steinalderboplasser, jernvinner med blestertuffer og kullgroper, fangstanlegg, gravhauger, læger, steinbuer og setrer. På Kolsfet skal det også etter tradisjonen ha vært en markeds plass.

HOLE OG RINGERIKE

[Steinssletta-Norderhov](#)

Dette kulturmiljøet er trolig det området i Buskerud som best representerer jordbruket på flatbygdene med mange større gårder. Kulturmiljøet Steinssletta - Norderhov er svært rikt på kulturminner og har et tidsspenn som strekker seg fra steinalderen og fram til i dag. Det har en spesiell plass i den tidlige norgeshistorien med tilknytning til Halvdan Svarte og Olav den hellige. Deler av området har et storgårdslandskap med store og godt bevarte eldre bygninger. Sammenhengen mellom gårdene og de tidligere

husmannsplassene er fortsatt lett å lese. Her er få nyere endringer i landskapet. De viktigste elementene i dette kulturmiljøet er Norderhov middelalderkirke og prestegård, Halvdanshaugen, gårdstunene på Stein og Hesselberg, og tunet på Mo (eventyrsamleren Jørgen Moe).

KONGSBERG, FLESBERG OG ØVRE EIKER [Kongsberg Sølvverk med Vinoren og Skarragruvene](#)

Bergverksdrift har vært svært viktig i Buskerud. Kongsberg Sølvverk var et av Norges viktigste bergverk og et av de største sølvverkene i Europa. Kongsberg Sølvverk forteller om 335 års gruvedrift siden funnet av sølvforekomstene i 1623 og fram til 1958. Gruvedriften var utgangspunktet for at bergstaden Kongsberg (Konningsberg) ble grunnlagt av kong Christian IV i 1624. Delområdene Vinoren i Flesberg og Skarragruvene i Øvre Eiker bidrar til å fortelle om hvor omfattende gruvedriften til Kongsberg Sølvverk var. Kulturmiljøet har høy kildeverdi, historisk verdi, sjeldenhetsverdi og opplevelsesverdi.

KRØDSHERAD OG MODUM [Krøderbanen](#)

Krøderbanen er en jernbanestrekning som strekker seg fra Krøderen stasjon i Krødsherad til Vikersund stasjon i Modum. Banen ble bygget for å knytte sammen Hallingdalsvassdraget og Drammen. Jernbanen har vært viktig i Buskeruds ferdselshistorie og har hatt stor betydning for tømmertransporten og frakt av annet gods i området og videre oppover Hallingdal. Det vokste fram tettsteder langs med jernbanelinja.

NORE OG UVDAL, ROLLAG, FLESBERG OG KONGSBERG [Nore I og Numedalsbanen](#)

Kraftutbyggingen på Rødberg på 1920-tallet la grunnlaget for at tettstedet vokste frem. Numedalsbanen, som er en jernbanestrekning som ble bygget fra Kongsberg til Rødberg i forbindelse med kraftverket, har vært hatt stor betydning for gods- og persontrafikken i Numedal i 60 år. Nore kraftverk er også et tidlig eksempel på statlig engasjement innen utbygging av den alminnelige kraftforsyningen. Kulturmiljøet omfatter et område rundt kraftstasjonen for å gi et helhetlig bilde av kraftproduksjonen.

NORE OG UVDAL, ROLLAG OG HOL [Nordmannslepene](#)

Det har foregått ferdsel mellom Østlandet og Vestlandet i alle tider. Nordmannslepene er en samlebetegnelse for hovedferdselsveiene over Hardangervidda, fra Hardanger til Østlandet. Hovedslepene gikk til Numedal og Hallingdal, med sidegrener til grendene rundt. Handelen og kontaktnettene over fjellet har vært viktig for utviklingen i de øvre delene av Buskerud, fra jernalder og middelalder, men også etter at Kongsberg Sølvverk ble etablert i 1624.

Buskerud fylkeskommune

Postboks 3563
3007 Drammen

Besøksadresse

Haugesgate 89
3019 Drammen

Telefon

32 80 85 00

E-post

postmottak@bfk.no

bfk.no